

A BIHAR MEGYEI NŐK TERMÉKENYSÉGÉNEK RELEVÁNS ASPEKTUSAI KVANTITATÍV VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK ALAPJÁN

*RELEVANT ASPECTS OF FERTILITY IN THE CASE OF WOMEN
IN BIHAR COUNTY - BASED ON QUANTITATIVE RESULTS*

GYÖRBIRO NÓRA ALICE⁴¹ – GYÖRBIRO ANDRÁS CSABA⁴²

Abstract

In the last fifteen years there has been a complex debate among experts in demographics in terms of the falling average number of children and low fertility rates in the Western world. Some arguments suggested that this phenomenon has rather to do with the changes of the values, while others were sceptical about these explanations and suggested that there are social and economic changes which don't allow many couples to have children of the number of children they wish to have.

There was need for large sample international surveys to realize, that the latter explanation was supported by the data, and since then, the term of the fertility gap is a key concept in demographics. This marks the difference between the children a woman wishes to have and the real number of children she gave birth to during her life.

In our article we present the short history of the evolution of the concept and the demographical thinking on the issue, and we present our results for the size of the fertility gap in a region in Western Transylvania.

Keywords: fertility, fertility gap, birth rates, birth statistics

1. Bevezető, előzmények, szakmai kiindulópontok

A társadalom előregedése, a generációs munkaerőhiány, a migráció és a nyugati világban jellemző termékenység azok a jelenségek, amelyek napjainkban a demográfiai szakirodalmat jelentős mértékben dominálják. A magyarországi demográfiai adatokról rendszeresen közöl számadatokat valamint ezekhez kapcsolódó elemzéseket a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézete (KSH-NKI), ugyanakkor Magyarország és a környező országok magyarul lakta vidékeinek lakossága kapcsán izgalmas szakmai kérdés a különbségek és hasonlóságok vizsgálata is.

⁴¹ független kutató

⁴² adjunktus, Partiumi Keresztény Egyetem

A legkiterjedtebb eddigi vizsgálatra 2009.-ben került sor, melynek eredményeit a *Párhuzamok* c. kötetben közzétették. A kutatók jelentős mértékben a fent említett intézet valamint a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem szociológusai közül kerültek ki. A tendenciák jelentős mértékben hasonlóságot mutattak, inkább csak egy-egy parciális dimenzióban voltak izgalmas különbségek. Az erdélyi magyarok termékenysége a romániai helyzet egészéhez hasonló tendenciát mutatott. Összességében, a kutatás kicsivel 1.4 fölé mérte a teljes termékenységi arányszámot az erdélyi magyarok körében (Spéder, 2009), amelyik nagyságrendileg megfelel úgy a magyarországi, mint a romániai évtizedes adatoknak.

Annak érdekében, hogy ezt a számot kontextusba helyezzük, érdemes megemlíteni, hogy a demográfia tudománya határszintnek tekinti a 2.1-es teljes termékenységi arányszámot, mint azt az értéket, ami egy adott populáció (zéró migrációs hatást feltételezve) reprodukciójához szükséges. A Közép-Kelet Európa-országok kivétel nélkül, évenként és országonkénti eltérésekkel az 1.2-1.7. közötti sávban mozognak, amihez ha hozzávesszük az igen nagymértékű elvándorlást, vagyis migrációs veszteséget, akkor nem csoda hogy a régió a világ egyik leggyorsabb ütemben fogyatkozó népességével rendelkezik.

A teljes termékenységi arányszámok az egész nyugati kultúrkörben alacsonyak, gyakorlatilag szinte sehol nem érik el a reprodukciós ráta 2.1-es értékét. Ennek háttéréről kiterjedt szociológiai vita zajlott, évtizedekig nem volt empirikusan kimutatható, hogy vajon értékrendbeli és életmódhoz kötődő változások állnak ennek háttérében, vagy pedig inkább olyan, szakpolitikai módszerekkel elvileg kiküszöbölhető nehézségek, melyek a kívánt és tervezett gyermekek megszületését akadályozzák.

Megszülettek azonban azok a globális átfogó kvantitatív vizsgálatok, mindekenélőtt a *Gender and Generations* c. nemzetközi kutatás keretében, melyek igazolták, hogy jelentős mértékű különbség van a tervezett és a megvalósult gyermekszám között. Ez egy új fogalom bevezetését, a *termékenységi rés* megjelenését indokolta a szakirodalomban. Ez valójában a különbséget jelenti, ami a között mutatható ki, hogy egy kohorsz (tulajdonképpen egy nemzedékbe tartozó női csoport) hány gyermeket szeretett volna szülni és ebből mennyit szült valójában.

Jelen kutatásunk arra vállalkozott, hogy az erdélyi Bihar megyében, a 40-44 év közötti magyar nők esetében retrospektív megvizsgálja ennek a termékenységi résnek a mértékét, és magyarázattal is szolgáljon a számadatok mellett a folyamatokra reflektálva.

2. Demográfia Romániában és Erdélyben

Kommunista időszakban, 1989 végéig Románia Európa egyik legmagasabb termékenységgű országának volt számon tartva. Ha a magas termékenységi arányszámokat nem is sikerült mindvégig fenntartani, a regionális átlagot bőven meghaladták a teljes időszakra vetítve az értékek. Ez a népesedéspolitikai az Európában szinte példátlanul szigorú restrikción alapult, az abortusz és a fogamzásgátlás tiltása, kriminalizálása révén, ellentétben Magyarországgal, és más liberálisabb demográfiai politikát folytató országgal, ahol az ösztönzőkön volt a hangsúly és a családpolitikai akadályok lebontásán (Rives, 1990). Kiemelendő az 1966-os kormányrendelet (70/1966), ami megtiltotta a terhességmegszakítást, ezáltal, miközben a lakosság létszáma értelemszerűen nem változott számottevő mértékben, addig a születések száma egyik évről a másikra szinte megduplázódott (míg 1966-ban 19.141.000 lakosra 273.678 születés, addig 1967-ben 19.285.000 lakosra 527.764 születés jutott) (Ghețău 1997). Emellett a romániai születés-megszakítás korlátozások mérvadó szakértője, Gail Kligman (2000) kiemeli, hogy, habár a születésszámok magasak maradtak, némi csökkenés megfigyelhető volt az évek során, éppen azért, mert a lakosság alkalmazkodott és alternatív módszerek terjedtek el a rendelkezés megkerülésére. Nemzetközi elemzők szerint (Shroff, 1992) 1966-1989 között Romániában nagyon magas volt a várandós nők között a halálozási arány az illegálisan elkövetett abortuszok miatt.

A romániai magyarok demográfiai viselkedése ebben az időszakban a romániai átlaghoz igazodott (Spéder, 1990), tehát ennek betudhatóan viszonylag népesek a román korfában a jelenleg aktív korú magyarok. Romániában az 1960-1980 közötti időszak volt a termékenységi csúcspériódus (az erdélyi magyarok esetében a csúcsideszak 1964-68, amikor is 3.2-es teljes termékenységi arányszám jellemezte a populációt), ez egy egyre inkább előregedő társadalmi struktúrát vetít előre. Románia a rendszerváltás után teljesen más demográfiai mutatókat kezdett produkálni, ugyanis 1990-től kezdve fokozatosan csökkent a reprodukciós szinthez közeli 2-re. Elemzők szerint Romániában az 1990-es évek elején a hirtelen csökkenő termékenységet a gazdasági válság csak felgyorsította, de egyébként ez a folyamat egy természetes alkalmazkodást jelentett a nők és a családok részéről a megváltozott társadalmi viszonyokhoz (Ghețău, Koo, Stan, Stănescu, 2005). Ez azért jelentős, mert akkor, amikor a 1964-68-as generáció elérte húszas éveinek elejét-közepét, vagyis 1984-88 között Romániában még egyértelműen norma és demográfiai viselkedési minta volt a családalapítás és gyermekvállalás (Mureșan, Hoem, 2010). Ennek következtében valóban kiugró az 1984-88 közötti generáció a

2.1-2.2 körüli értékekkel, hiszen Romániában az első gyermek vállalásakor az életkor jellemzően 22.5 év körül alakult (Spéder, 2009).

Haragus, Mureşan és Hoem (2013) azt is kimutatta, hogy Romániában is markánsan érvényesül az a nyugati világra jellemző tendencia, hogy akár élettársi kapcsolatban, akár házasságban élő nőkről beszélünk, az oktatásban eltöltött évek növekedésével az aggregált termékenységi mutatók arányosan csökkennek. Azonban az együttélés jogi formájától függetlenül megfigyelhető némi diszkrepancia a vidéki és a városi nők körében, előbbiek termékenysége magasabbnak bizonyul. Továbbá azt is megállapítják, hogy a vidéki és az alacsony iskolázottságú nők esetében nincs szignifikáns eltérés a termékenység terén az élettársi vagy házastartási kapcsolatok függvényében, ennek fényében ezen csoportok esetében a párkapcsolatban élés ténye fontosabb, mint annak jogi mivolta.

3. Az erdélyi magyarok demográfiai helyzetképe

Az erdélyi magyarság demográfiai helyzete és viselkedése kapcsán a 2000-es évek közepéig számos jelentős tudományos közlés jelent meg: Veress Valér, Csata Zsombor, Kiss Tamás, Horváth István és sokan mások írtak átfogó elemzéseket a demográfiai viselkedésről, az asszimilációs tendenciákról, a migráció hatásairól (Spéder, 2009). Kiss Tamás (2004) kifejti, hogy a 2001-es évben regisztrált népességcsökkenés az erdélyi magyarok körében az elvándorlás és a természetes népességfogyás mellett erősen összefügg az asszimilációs folyamatokkal is. Ugyanakkor Veress Valér, mint egy sajátos helyzetet, ami a kisebbségben élő etnikumokra vonatkozik, bemutatja, hogy ezek esetében a biológiai reprodukció nem egyenlő az etnikai reprodukcióval, mivel a vegyes házasságok következményeként (például Erdélyben) nem minden magyar anya által szült gyermek válik magyar gyermekké (Veress, 2004).

Ugyanakkor az, hogy a budapesti Központi Statisztikai Hivatal Népeség-tudományi Kutatóintézete és a kolozsvári kutatók 2004-ben és 2005-ben végeztek egy Magyarország-Erdély összehasonlító kutatást, lehetőséget adott számos sajátos tényező egyidejű vizsgálatára. Dacára annak, hogy mindkét ország része volt a "Gender and Generations" című nemzetközi projektnek, az anyaországi és az erdélyi magyarok közötti párhuzamok, azonosságok és különbségek feltárása nem volt lehetséges ezen vizsgálat adatai által. Elsősorban azért nem, mert a magyar ajkúak elemszáma a romániai mintában túl kevésnek bizonyult, ezért volt szükség a fent említett vizsgálatra, ahol a kutatók a magyar nemzetiség esetében a szubjektív önbevallás helyett azt a tényt tartották mérvadónak, hogy a válaszadó megértette-e a magyar nyelvű kérdőív kérdéseit (Spéder, 2009).

A fent említett adatgyűjtés során ugyanakkor az erdélyi minta jellemzői miatt nem minden kérdésben volt lehetséges az anyaországi lakossággal való összehasonlítás. Az időskori viselkedés, az előregedés, a nyugdíjaslét, a generációk közötti kooperáció tekintetében maradtak korlátozottak az értelmezési lehetőségek, ugyanis az erdélyi minta csupán a 20-45 év közötti magyarul is beszélő fiatalokat vizsgálta (Kiss, Kapitány 2009). Azóta lezajlott Romániában 2011-ben az újabb népszámlálás, és ennek eredményeképpen tényyszerűen többet tudhatunk a Romániában élő magyarok demográfiai helyzetéről is (Kiss, 2012). A 2004-2005. évi felvételhez hasonló, a szándékok, attitűdök és ezek demográfiai hatásait is vizsgáló nagymintás komparatív vizsgálat nem történt. Miközben a számszerű adatok tekintetében indokolt a 2011-es adatokra és az azt feldolgozó tudományos közlésekre hagyatkozni, a tágabb kontextusban értelmezett demográfiai viselkedés megértéséhez elengedhetetlen az Életünk Fordulópontjai-Erdély kutatás értelmezése is. Ez akkor is igaz, ha természetesen az akkori erdélyi magyar társadalom és a jelenkori erdélyi magyar társadalom nagyon eltérő, hiszen mind a schengeni vízumkötelezettség eltörlése, mind Románia csatlakozása az Európai Unióhoz erőteljesen növelte a migrációs hajlamot és lehetőségeket.

Ugyanilyen hatása volt annak is, hogy a 2010-ben hatalomra kerülő magyarországi kormányzat lényegesen megkönnyítette a magyar állampolgárság (és ezzel együtt a szélesebb körű munkavállalásra jogosító magyar útlevel) megszerzését a romániai magyarok számára is, ez pedig még könnyebbé tette a kiáramlást. Mindezen változások ellenére, éppen a kutatás sokrétűsége, a standardizált kérdőív általi kiváló összehasonlíthatóság miatt a 2004-2005-ös adatfelvétel következtetései a mai napig irányadónak tekinthetők.

Kijelenthető, hogy az erdélyi magyarok termékenységi dinamikája alapvetően közel állt a román többségi nemzet termékenységi tendenciáihoz, bár termékenységből az ingadozások mellett mindig 0.1-0.2 tizeddel a romániai szint alatt mozgott.

Csúcspontja 3.2 értékkel az 1960-as évek második felében jött el, majd ez a mutató fokozatosan csökkent, majd drasztikus esés következett be 1989-et követően. Azóta lényegi változás nem történt, nem sikerült kimozdulni a regionálisan jellemző 1.3 körüli értékekről (Spéder, 2009).

Románia-szerre megállapítható, hogy a legmagasabb teljes termékenységi arányszámokat 1990 után a legtöbb megye 2008-ban érte el (Veress, 2015), egy viszonylag hosszantartó gazdasági növekedés utolsó, kifutó évében, amik később, Partium néven ma Romániában található megyéket jelölnek.

Ami a szűkebb kutatási régiót, a Partiumot illeti, a demográfiai sajátosságok történetileg mindig is tükrözték magának a régiónak a peremhelyzetét a

kora újkori magyar történelemben, hiszen a régió hol Erdélyhez, hol a Magyar Királysághoz, hol a Habsburg Birodalomhoz tartozott, és ez az ingadozás nyomot hagyott a demográfiai viselkedésben is, amennyire ez az újkortól számított forrásokból történeti perspektívában megállapítható (Őri, 2003). Fleisz kutatásai szerint a régió demográfiaiban instabil volt, mind az etnikai helyzet, mind a termékenység tekintetében, és a termékenység, valamint a háztartás- és családszerkezet szorosan összefüggött a régió politikai-közigazgatási státuszával, konszolidáltságának mértékével és birtokviszonyainak tisztázottságával (Fleisz, 2001).

A régió esetében II. József idején az országos átlagnál némileg alacsonyabb termékenységi mutatókat, nagyobb halandóságot és lényegesen nagyobb térbeli mobilitást találtak (Őri, 2003), ami egyenes következménye volt a régió billegő helyzetének. Mindenképpen kiemelendő, hogy a trianoni döntésig a partiumi régió alapvetően nem az erdélyi népességgel, hanem az Észak-Alfölddel (a mai Magyarországon található Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) került inkább kapcsolatba, ezért a családfejlődés során gyakori mintázat a partiumi és észak-alföldi szülők házasságából továbbfejlődő családminta (Fleisz, 2001).

A romániai hatóságok által folytatott népszámlálások során azonban nem találtak az erdélyi területekhez képest lényeges eltérést, ami ugyancsak annak eredményeként értelmezhető, hogy – ha azt a helyi magyarság sok tekintetben helyzete átértékelésére is kényszerítette – a trianoni majd a párizsi döntés révén a térség végérvényes Romániához való kerülésével a kiszámíthatóság megnőtt.

Az esetleges magyarok általi kivándorlást az 1920-as évek esetén pótolta a szomszédos megyékből érkező román lakosság termékenységi mutatója, így a régió jelentősebb lélekszámcsökkenésen nem ment keresztül, etnikai összetétele, valamint urbanizációs rátája változott erőteljesen csupán Bottoni (2013) történeti demográfiai elemzése alapján.

Ami az 1990-es évek Bihar megyéjét illeti, Kiss Tamás (2004) állítása szerint bár Romániára jellemző volt egy 30 százalékos visszaesés a születési számokat illetően, az itt élő magyarokat kevésbé érintette ez a folyamat, mivel magas arányban éltek falusi környezetben, ami lényegesen befolyásolta a demográfiai viselkedésüket.

4. A termékenységi rés (fertility gap) fogalma és relevanciája

Meglehetősen sokáig vitatott kérdés volt a demográfusok körében, hogy alapvetően mi áll a termékenységsökkenés mögött, amely tendencia Nyugat-Európában már az 1960-as évek közepétől megfigyelhető volt (Clark,

2007). Az természetes volt, hogy a közegészségügyi vívmányok, mint például a csecsemőhalálozás jelentős csökkenése, a családtervezés eszközeinek elterjedése és széleskörben elérhetővé válása, valamint a liberális, kapitalista életfelfogás és az ehhez kapcsolódó hedonista szemlélet jelentős mértékben csökkentette a termékenységi arányszámokat a térségben (Hoorens, Clift, Staetsky, Janta, Diepeveen, Jones, Grant, 2011).

A kérdés akkor került ismét a kutatók érdeklődésének homlokterébe, amikor a már említett 2.1.-es teljes termékenységi arányszám (TFR) érték alá csökkent majdnem minden ország esetében a mutató, ráadásul ez még inkább aktuálissá vált, amikor a kontinens keleti felén a szocializmus összeomlása minden egykori szovjet befolyási övezetben lévő országban drasztikus és gyors csökkenést eredményezett (Takayama, Werding, 2011).

A szakirodalomban megszorodtak azok a vélekedések, amelyek a liberális életszemléletet, az individualizmus terjedését, a karrierorientáltságot vagy egyenesen a női emancipáció dinamikus fejlődését okolták mindezt (Phan, 2013). Ezek az elméletek, bár nem lehet őket homogén csoportként kezelni, de mind azt sugallták, hogy az értékek és a preferenciák mentén történt jelentős változás, és ez tükröződik vissza ezekben a termékenység mutatókban. Ez azért volt fontos, mert jelentős szakpolitikai és ideológiai táptalajt jelentett az akkoriban útkereső jobboldali, kereszténydemokrata politikai irányzat számára, kijelölve a célt, hogy a család fontosságát, a klasszikus nemi szerepek pozitív elfogadását, az anyává válás örömét tegyék meg fontos politikai hívószavakká (Gunther, Montero, Botella, 2004).

A kérdés jelentőségét tovább növelte, hogy több kutatás is hangsúlyozta, hogy amennyiben a csökkenő termékenységi trendek mérséklése, esetleg megfordítása a cél, léteznek olyan állami szakpolitikák, amik ennek érdekében tudnak hatni.

Az előbb említett, alapvetően értékorientált megközelítések az állam feladatát nagyrészt abban látták, hogy olyan média-és társadalmi kampányokat szervezzen, amelyek az anyaság pozitív tulajdonságait, a gyermekvállalás egyéni és közösségi hasznát helyezik a középpontba, bátorítva a nőket a gyermekvállalásra (Takayama, Werding, 2011).

Fordulat következett ugyanakkor a 2000-es évek elején, amikor elindult a mára 19 országra kiterjesztett Generations and Gender Survey nevű átfogó demográfiai kutatás, amely kellően nagy mintájú kérdőíves lekérdkezés révén reprezentatív adatokat szolgáltatott a családok, kiemelten a nők demográfiai viselkedésével, preferenciáival kapcsolatban (Caporali, Neyer, Grigoreva, Klüsener, Krapf, Kostova, 2016). Mindennek eredményeként kiderült, hogy mindazok az elméletek, amelyek azt hangsúlyozták, hogy a liberális életvitel és az individualizmus csökkentette a nők gyermekvállalási kedvét, igazolást

nyert, hiszen a tagállamokban a kívánatos gyermekszámra vonatkozó válszok 1.8 és 2.5 között szóródtak preferenciáival (Caporali, Neyer, Grigoreva, Klüsener, Krapf, Kostova, 2016).

Tehát egyfelől nem lehet elvetni az értékbeli változásokra utaló magyarázatokat, azonban itt érdemes visszaidézni a demográfia egyik kulcsfogalmát, a reprodukciós rátát, ami 2.1-es értéknél érhető el, és lehetővé teszi azt, a migrációt nem számítva, hogy egy társadalom számbelileg újratermelje magát nemzedékről nemzedékre.

Az igazán jelentős újdonsága a Gender and Generations Programme eredményeinek az volt, hogy kimutatta: amennyiben a tervezett gyermekszám az egyes társadalmakban megvalósulna, akkor lényegesen kisebb lenne a népességfogyás, sőt, több országban egyenesen növekedő népességet találnánk. A kutatás eredményei rávilágítottak arra, hogy az elsődleges probléma nem a szándékok és az értékek változása, hanem az, hogy a tervezett, elméletileg a reprodukcióhoz elégséges számú gyermek nem születik meg.

Miközben például mind Magyarország, mind Románia valós teljes termékenységi arányszáma elmarad a reprodukciós rátától, Spéder és Veress (2009) eredményei alapján, mind Magyarországon, mind Erdélyben ehhez közel lévő a kívánt gyermekszám a nők körében (Magyarországon 2.08; Erdélyben 1.96). Ez a fertility gap/termékenységi rés, vagyis a tervezett és a megvalósult gyermekszám közötti eltérés lett ezek után a demográfia egyik legintenzívebben kutatott témája (Goldstein, 2013). A termékenységi rés az állam és a társadalompolitika szempontjából is, egy sokkal inkább megragadható fogalom. Ugyanis amennyiben sikerül empirikusan alátámasztott bizonyítékot találni arra, hogy mi okozza az országonként eltérő mértékű eltérést, vagyis a termékenységi rést, akkor lehetőség nyílna arra, hogy célzott szakpolitikai intézkedésekkel csökkentsék azokat a rizikófaktorokat, amelyekkel szignifikáns összefüggés mutatkozik a tervezetthez képest sikertelen gyermekvállalás kapcsán.

5. A kutatás célkitűzései, kérdései, hipotézisei

A kutatás elsődleges célkitűzése annak megvizsgálása, hogy a számos európai ország esetében megfigyelhető magas termékenységi rés, milyen mértékben jellemző a Bihar megyei magyar női lakosságra. Másodlagos célkitűzés, hogy empirikus adatok révén magyarázatot találjunk arra, hogy a termékenységi pályájuk végén járó Bihar megyei magyar nők esetében melyek azok a tényezők, amelyek szignifikáns összefüggést mutatnak azzal, hogy a megkérdezett nőknek sikerült-e elérniük a termékenységi pályájuk első szakaszában kívánatosnak tartott gyermekszámot.

A hipotézisek tekintetében, mivel vizsgálatunk középpontjában a termékenységi rés okainak vizsgálata állt, olyan összefüggéseket feltételeztünk, amelyek magyarázó erővel bírnak annak kapcsán, hogy a válaszadóknak sikerült-e realizálniuk azt a gyermekszámot, amelyet termékenységi pályájuk elején kívánatosnak tartottak. A hipotézisek megalkotása kapcsán nemzetközi kutatási eredményekből inspirálódtunk, így Forbesnak (2006) a szubjektív anyagi helyzet fontosságát megerősítő kutatásaiból, Osawa (2010) munkaerőpiaci rugalmasságot hangsúlyozó eredményeiből, valamint Goldstein (200) kutatási következtetéseiből, amelyekben az első szülés életkorának jelentőségét emeli ki.

6. A kutatás módszertani háttere

Kutatásunk során a kvantitatív kutatási módszert alkalmaztuk. Ez tette leginkább lehetővé, hogy a gyermekvállalás és a családtervezés folyamatát, és az ehhez kapcsolódó szociokulturális tényezőket, valamint az értékekkel kapcsolatos attitűdöket vizsgálhassuk.

Célsokaságnak a kutatás során a Bihar megyei, a kutatás idején 40-44 év közötti Magyar nőket tekintettük. Körükben rétegzett mintavételt alkalmaztunk. A rétegzés két kritérium mentén történt. Először is a lakóhely típusa szerinti megoszlás tekintetében terveztük úgy a mintát, hogy az tükrözze a hivatalos népszámlálási arányokat. A második kritérium a rétegzés során az iskolai végzettség volt. A tervezett 500 fős minta végeredményben 456 eredményesen kitöltött, minden szempontból érvényesnek tekinthető kérdőívet eredményezett, ezzel az esetszámmal dolgoztunk.

A termékenységi rés megállapítása érdekében a Gender and Generations Program-ban alkalmazott módszertant alkalmazva saját mintán is végeztünk egy termékenységi-rés számítást. Vagyis, kivontuk a válaszadók által kívánatosnak tartott gyermekszám átlagából (teljes mintánk esetében ez 1.94) a megvalósult gyermekszámok átlagát (teljes mintánk esetében ez 1.51).

7. Eredmények

A vizsgálatunk kvantitatív adatai alapján két átlaggal kellett dolgoznunk, a megvalósult gyerekszám átlagértékét kivontuk a kívánt gyermekszám átlagértékéből, az így kiszámolt termékenységi rés mértéke 0.43 lett.

Ezt összehasonlítva a Romániára (0.54) és Magyarországra (0.71) vonatkozó adatokkal az látszik, hogy a mintánkban tapasztalt arány a romániai átlaghoz áll közelebb, de még annál is alacsonyabb, ami ebben a kontextusban viszonylag kedvezőnek mondható, legalábbis az országos statisztikáknál kedvezőbb képet mutat az egykori kívánalmak és a megvalósulások aránya.

Tehát azon nők, akiknek saját bevallásuk szerint nem sikerült teljesíteni fiatalkori elképzeléseiket a gyermekvállalásra vonatkozóan, hátráltató tényezőként leginkább a munkahely rugalmatlanságát tekintik, majd ezt követik az anyagi problémák valamint a továbbtanulási lehetőségek összeegyeztetése a gyermekvállalással.

A gyermekvállalási faktorok szempontjainak értékeléséből kiderült, hogy a társadalmi vélekedések szintjén a párkapcsolat, a munkahely stabilitása valamint a nagyszülők közelsége, elérhetősége játszik szerepet, miközben a vallásos szempontok, vagyis az, hogy van-e jelentősége a gyermekvállalás kapcsán a szülők vallásosságának, nagyon alacsony értékeket kaptak.

A logisztikus (bináris) regresszió számítással a tényezőket fontossági sorba rendeződtek. Az elemzésbe hat tényező került bevonásra, melyek szignifikáns összefüggést mutattak a hipotézisek ellenőrzése során.

Következtetések

Arra vonatkozóan, hogy egy jelenleg 40-44 éves nőnek sikerült-e megvalósítania azt, amit 18 évesen elképzelt, hogy hány gyereket akart, legerősebb magyarázó tényezőnek bizonyult az, hogy fiatalabb korban kell, hogy megszülje első gyermekét, illetve a munkahelyén minél rugalmasabb munkaidővel rendelkezzen. Kisebb magyarázóerővel rendelkezik az a tényező, hogy a nő szülei lakjanak közel (együtt egy háztartásban vagy legalább ugyanazon a településen).

A logisztikus regressziós modell eredményei úgy értelmezhetőek, hogy a hipotézisekben tapasztalt összefüggések három kategóriába sorolhatók:

- nagyon szoros kapcsolatot mutató tényezők: az első gyerek fiatalabb korban való születése, illetve a munkahely idejének rugalmassága;
- szoros kapcsolatot mutat a szülők közelsége;
- lazább kapcsolat található az anyagi helyzet, a szülők iskolázottsága, a válaszadó iskolázottsága, optimizmusa esetében.

Ez azt mutatja, hogy igen komplex a gyermekvállalás kérdésköre és gyakorlati megvalósítása, és igen nehezen emelhető ki olyan tényező, amely önmagában döntő befolyással bírna ebben a kérdésben, sokkal inkább erősíti ez az elemzés is azt a feltételezést, hogy inkább tényezők együttállása, szerencsés kiegészítődése az, ami nagymértékben befolyásolhatja azt, hogy a gyermekvállalási tervek realizálódnak-e.

Nagyon fontos kérdés az is, hogy mit tekinthetünk természetesen sikeres családpolitikának, és egyáltalán a demográfiai kutatásoknak és az ebből fakadó intézkedéseknek mi a célja? Erre talán szintén a Spéder-Kapitány (2017) szerzőpáros adta meg a választ, ami úgy fogalmazható meg, hogy nem

a sok vagy a kevés gyermek kell legyen a megfogalmazott cél, hanem az, hogy a társadalom tagjai annyi gyermeket szülhessenek, amennyit szeretnének, ezáltal a családpolitika a családok érdekeit és értékeit szolgálja. Mint arra rámutattunk, mind Románia, mind Magyarország esetében ezen számok teljesülése valóban elégséges lenne ahhoz, hogy a népesség hosszú távon se fogyjon. Ha ez megvalósulhatna, biztos, hogy nem kellene azokkal a társadalmi kockázatokkal sem számolni, ami abból fakad, hogy - ahogy a kutatás is alátámasztotta - csaknem a nők - és ezzel a családok - 40%-a nem tudja megvalósítani gyermekvállalási terveit, vagyis életük egyik legfontosabb pontjában bizonyos értelemben sikertelenek maradnak.

Minden családpolitikai intézkedés törvényszerűen kihat más társadalmi szférákra, hogy bármilyen más társadalmi változásnak, szerkezeti változásnak is óhatatlanul lesznek népesedési folyamatokra ható eredményei is

A körültekintő tervezés, és a folyamatok rendszeres kutatása ezért elengedhetetlen egy valóban hatékony népesedési politika megalapozásához.

Felhasznált irodalom

- Caporali, A., & Neyer, G., & Grigoreva, E., & Klüsener, S., & Krapf, D., & Kostova, D. (2016). The Contextual Database of the Generations and Gender Programme: Concept, content, and research examples. *Demographic Research*, 1, 34-71.
- Clark, G. (2007). *A Farewell to Alms: A Brief Economic History of the World*. Princeton University Press.
- Fleisz, J. (2001). Nagyvárad közigazgatási egyesítése (1850) és fejlődésének néhány sajátossága a XIX-XX. században. Csíkszereda, Pro-Print Kvk.
- Forbes, S. (2006). *A Natural History of Families*. New Jersey, Princeton University Press.
- Ghetau, V. (1997). Evolutia fertilitatii in Romania. De la transversal la longitudinal. *Revista de Cercetari Sociale*, 1/1997, p.3-83.
- Ghețău, V. & Koo, B. & Stan, L. & Stănescu, A. (2005). Fertilitatea și avortul. Chapter in: *Studiul sanatatii reproducerii Romania 2004. Raport sintetic*. Bucharest, Ministry of Health.
- Goldstein, J. (2006). How Late Can First Births Be Postponed? Some Illustrative Population-level Calculations. *Vienna Yearbook of Population Research*, 4, 153-165.
- Goldstein, S. (2013). Shaping Demographic Research on American Jewry. *Contemporary Jewry*, 33 (1/2), 9-13.
- Gunther, R., Montero, J., & Botella, J. (2004). *Democracy in Modern Spain*. New Haven; London: Yale University Press.

- Hoorens, S., Clift, J., Staetsky, L., Janta, B., Diepeveen, S., Jones, M., & Grant, J. (2011). Low fertility in Europe: Is there still reason to worry? RAND Corporation
- Kiss, T.(2004). Az erdélyi magyar népességet érintő természetes népmozgalmi folyamatok: 1992-2002. in Kiss, T. szerk. (2004) Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben.Kolozsvár, Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége.
- Kiss, T. (2012). Demográfiai körkép. Educatio folyóirat, I, 24-48.
- Kiss,T., & Kapitány,B. (2009). Magyarok Erdélyben: a minta kialakítása és az adatfelvétel. in Spéder, Zs. szerk. (2009). Párhuzamok- Anyaországi és erdélyi magyarok az ezredfordulón.Budapest,KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Kligman, G. (2000). Politica duplicitatii. Controlul reproducerii in Romania lui Ceausescu. Bucuresti, Humanitas.
- Muresan, C., & Hoem, J. (2010). The negative educational gradients in Romanian fertility. Demographic Research, 22, 95-114.
- Osawa, M. (2010). Flexible Employment and the Introduction of Work Life Balance Program sin Japan LEXI. In Christensen K. & Schneider B. (Eds.), Workplace Flexibility: Realigning 20th-Century Jobs for a 21st-Century Workforce (pp. 303-)
- Óri, P. (2003). Demográfia elméletben és gyakorlatban. II. József népszámlálása Magyarországon II. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet Történeti Demográfiai Évkönyve, 89-127.
- Phan, L. (2013). Women.s Empowerment and Fertility Changes, International Journal of Sociology of the Family, 39 (1/2), 49-75.
- Rives, N. (1990). Introduction to applied demographics. London, Sage Publications
- Schroff, J.K. (1992). From Revolution to Abortion and Contraception in Romania. The British Journal of Family Planning 18, 62-66 cited in: Romania Reproductive Health Survey, Final Report,(1995), Institute for Mother and Child Health Care, Bucharest, Romania.
- Spéder, Zs. (2009).Az anyaországi és az erdélyi magyar népességet összehasonlító kutatásról, az átmenet magyarországi és romániai kontextusáról. in Spéder, Zs. szerk. (2009). Párhuzamok-Anyaországi és erdélyi magyarok az ezredfordulón. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Spéder, Zs.,& Veress, V. (2009). Gyermekvállalási szándékok, családnagyság. in Spéder, Zs. szerk. (2009). Párhuzamok- Anyaországi és erdélyi magyarok az ezredfordulónBudapest,KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
131. Spéder, Zs.& Kapitány, B. (2017). Hitek és tévhitek a népességsökkenés megállításáról. In Jakab A., Urbán, L (szerk). Hegymenet-Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon. Budapest, Osiris.
- Takayama, N., & Werding, M. (Eds.). (2011). Fertility and Public Policy: How to Tönnies, F. (1983). Közösség és társadalom. Budapest, Gondolat kiadó
- Veress, V. (2004) A romániai magyarság 1992-2002 közötti természetes népmozgalma europai kontextusban. In: Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben. Kolozsvár. Kritérion.

Az elmúlt tizenöt évben sokréttű vita alakult ki a demográfusok között a csökkenő átlagos gyermekszám és az alacsony termékenységi arányszámok tekintetében a nyugati világban. Egyes érvek szerint ez a jelenség inkább az értékek változásával függ össze, míg mások szkeptikusak voltak ezekkel magyarázatokkal szemben, és úgy vélték, hogy vannak olyan társadalmi és gazdasági változások, amelyek nem engedik meg sok pár számára, hogy annyi gyermeket vállalja, amennyit valóban szeretnének.

Nagymintás felmérésekre volt szükség annak felismerésére, hogy ez utóbbi magyarázatot inkább alátámasztják adatok, és azóta a termékenységi rés kulcsfontosságú fogalom a demográfiában. Ez jelöli a különbséget a nők által kívánt gyermekek és az valóban megszületett gyermekek száma között.

Cikkünkben bemutatjuk a termékenységési rés fogalma fejlődésének rövid történetét és a kérdés demográfiai vetületeit, és bemutatjuk eredményeinket a termékenységési rés nagyságára vonatkozóan egy nyugat-erdélyi (partiumi) régió vizsgálata alapján.

Kulcsszavak: termékenység, termékenységi rés, születési arányszám, születési statisztika